Koczkás Sándor

„Nekem Nagy László ostora tetszik”

A föltámadás szomorúsága és a költői metamorfózis

Polémiában villan fel olykor élesebben az igazság. Vagy általában ilyenkor világosodik meg leginkább, hogy a vitázó mit is gondol a szóban forgó dolgok lényegéről. Történt 1968-ban, hogy kéttucatnyi szellemi emberrel, főként költőkkel együtt Nagy László is kérdéseket kapott a Petőfi Irodalmi Múzeumtól. Vallomásra késztető kérdéseket Ady halálának közelgő 50. évfordulója alkalmából, amelyek a költő jelentőségét, hatóerejét, életművének élő vagy elavult voltát firtatták, és világirodalmi helyéről, a magyar líra történetében betöltött szerepéről faggatóztak.

Ez a vállalkozás már önmagában is jelentős irodalmi tett volt: a megtépázott irodalmi autonómia visszaperlésének egyik erőteljes megnyilatkozása. Máig érdeme az akkori Petőfi Irodalmi Múzeumnak – személy szerint Vezér Erzsébetnek, aki megszervezte, sajtó alá rendezte és előszóval bevezette az Irodalmi Múzeum sorozat 3. füzetét – ez az 1969-ben megjelent *Ifjú szívekben élek?* (kérdőjellel!) című kiadvány. Benne huszonnégy költő és irodalmár vallomása Ady Endréről. Nem véletlen, hogy 1972-ben már a második módosított kiadására került sor a füzetnek, amelyben Adyról – néhány korábbi elhagyásával és több új megszólaltatásával – összesen huszonkilenc szerző tett vallomást.

Elképzelem Nagy Lászlót 1968-ban: előtte a fölkérő levél és a megválaszolandó kérdések. Már a kezdetektől fogva nem a részletekre, nem az érvelést igénylő tételezések lehetőségére figyelt. A személyes kihívást érzékelte benne. Azt, hogy olyasvalakiről kell szólnia, vallania, aki az ő költői megújulásának is ihletője, alakítója volt. Hogyan is emlékezett az ötvenes esztendők elejére 1974-es *Életem* című prózájában? „Whitman, Apollinaire, Majakovszkij, de a Biblia is ösztökélt a nagyszabású lírai kezdeményre. Költői erővel, kemény metaforákkal menni az álság falai ellen. Ekkor szerettem meg újra Adyt.” Az 1953-as, 54-es, 55-ös évekre utal Nagy László a *Gyöngyszoknya*, a *Havon delelő szivárvány*, *A vasárnap gyönyöre* idejére. Mert mestert, mértéket, arányt ki-ki úgy választ magának, ahogy azt belső szellemi szükségletei igénylik, meghatározzák. S ahogy azt a külső szorítások, kényszerek belőle kiváltják. Különösen egy olyan korban, amelyben a művészeti élet egész hivatalos apparátusa arra törekedett, hogy diszkontinuitásba, szakításba hajtsa az idősebb és fiatalabb nemzedékeket, hiszen örökségünk

legnagyobbjait is csak fanyalogva, ideológiai szeplőkkel kidekorálva voltak képesek méltatni.

Aki azonban átélte már, hogy mit jelent az, ha a gyökereitől, a folytonosságtól akarják elszakítani, az tudatosan is ragaszkodik a megtestesült értékekhez, az emberiséget kiteljesítő életművekhez. Így kötődik Bartók Bélához is Nagy László, akit a hatvanas évek első felében „öntörvényű konok csillag"-ként idézi meg prózaverses látomásában, aki szellemiségével, életművével elhárít, lesöpör mindent, amivel „az emberiségéből kivetkőzött lények", ezek „a képmutató ragadozók" „századunk emberét" magukhoz idomítani, „bűvölni" próbálták és próbálják. „Nekik Bartók az elkerülhetetlen sorscsapás – mondja Nagy László. – Nekem példa és megváltás, mint a legfényesebb árvák: Ady és József Attila."

Mit is írhat, mit is mondhat ilyen egyértelmű tájolódások után 1968-ban Nagy László? Számára Ady Endre élő, elevenen ható erő, de halála fél évszázados évfordulóján mindezt a realitás dimenziójába kell áttennie: a jelenből az öröklétbe. Így születik meg a költői próza, a későbbi prózavers első bekezdésének fogalmazványa: „A késdobálókat, akik Adyt akarják az öröklétben holtra sebezni, a késdobálókat megérteni nem szabad, szánni lehet csak őket. Nem a szent merénylők közül valók, csak a tűrhetetlen nagyság ellen védekezők. Mert önképzőköri latinos mérlegeken az isten szörnyetegét latolni lehetetlen." Ez az első változat a későbbi években még alakul, csiszolódik, de a lényegben, a hangütés nyomatékában már így is telitalálat. Mert mi is volt Ady máig meghaladhatatlan meghatározó újdonsága az *Új Versek*től *Az utolsó hajók*ig? A személyiség jogának, szuverenitásának maradéktalan lírai kifejezése, motívumokon, ciklusokon, köteteken át kiterebélyesedő, kiteljesedő meghirdetése. Mellette és utána változhattak a költői poétikák: rejtőzködőbb személyességgel, tárgyiasabb elvontsággal, objektívabb, objektivizálóbb hangvétellel, de a lehetőséget, az utat, a változatok alkalmazásának esélyeit éppen Ady nyitotta meg a személyiség autonómiájának abszolút érvényesítésével. Ami nála sem jelentett kizárólagosságot, csak öntörvényűséget. Hiszen az őt nagyobb műgondra, a szinte flaubert-i művészi aszketizmusra ösztönző Hatvany Lajosnak nem véletlenül vágta oda az azóta oly gyakran idézett sort a *Hunn, új legenda* befejező strófájában: „Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolga". Ez a mondat nemcsak önjellemzés, nemcsak a maga szimbolikus-allúziós, majd egyre inkább az avantgárd újításai felé mozduló költészetére érvényes állítás, hanem minden poéták megoldásaira is alkalmas biztatás. Aki a személyiség költői szabadságát

a felfokozott személyesség poétikai ötvözetében teremtette a világra, azt hosszabb távon miért zavarta volna, ha más poéták vershelyzeteikben másként szabják meg lírai énjük poétikai topográfiáját? Bújtatottan, rejtőzködőbben, tárgyiasabban, elvonatkoztató-objektivizáltan. Kritikáiban kegyetlen, kíméletlen tudott lenni Ady a dilettánsokkal és az önmércéjüket alacsonyra állító valódi tehetségekkel szemben is. De közöttük mennyi elismerő írás is a más törekvésű kortársakról. S nemcsak toleráns tudott lenni, hanem mélyen, barátian elfogadó az övétől eltérő más művészi minőségek, a másként építkező költői teljesítmények iránt is. Miként ezt a „kritika helyett vers"-ként elkészült *Babits Mihály könyve* című költeményben tette:

Ily bércnek lenni: ez a szent magyarság,
Táplálkozott a tájak mindivel
S ha persze sokszor rátámad a balság
S ha lentről bárkik rá rút fertőt kennek:
Megmarad fölső, magyar szerelemnek.

Mint ahogy ellentételezésként az sem véletlen, hogy 1920-ban Babits Mihály írja Adyról az egyik legértőbb tanulmányt, amelyben az eltávozott költőtárs szimbólumvonulatát az általa behatóan ismert Dante szimbolikájához hasonlítja. S ezek után az már csak természetes, hogy a korai Ady-pörökben is tudja, hol a helye. Nem fogadja el a „kettészakadt irodalom" vitában Berzeviczyék, az akadémia s a kisfaludysták egyezkedő gesztusát: az adytlanított *Nyugat*nak tett kompromisszumot, egyezséget. A Kosztolányi kezdeményezte 1929-es *Toll*-vitában sem áll oda a közben jelentős poétává és prózaíróvá növekedett hajdani barát mellé, hanem a kritika jogát és szabadságát is elismerve kitart eredeti álláspontja mellett: nemzedékük legnagyobbjának és úttörőjének ismerve el nyomatékosan Ady Endrét. Mert a minőség távlatosan nem lehet más minőség lecsepülője, megsemmisítője. Talán az *Esti Kornél*, a *Tengerszem*, a *Számadás* és a végső versek Kosztolányija is másként vélekedett volna tetőző csúcsait elérve, ha erre módja lett volna, ha megadatott volna neki véleménye módosításának lehetősége. De a „mi lett volna, ha…" esélyeit latolgató látszatkonkrétumoktól sarkosan elfordulva valóban érdemes a költészet természetének megfelelő kötőszó használatára rákérdezni. Illik-e itt, idevaló-e a szellem, a művészet, a költészet ügyeiben, dolgaiban az egyértelmű választást igénylő *vagy* kötőszó? Hiszen már hagyománya is van korábbi időkből: Kossuth vagy Széchenyi, Petőfi vagy Arany, majd a marxista felnagyítással, osztályharcos éllel: Ady vagy Babits, Babits vagy

Kosztolányi, József Attila vagy Illyés Gyula, Nagy László vagy Pilinszky János. Nem volna-e illendőbb – kérdem én szerényen – s a művészet, a költészet eredendő pluralizmusának megfelelőbb az *és* kötőszó?

Térjünk azonban vissza a vallomásával bíbelődő Nagy Lászlóhoz, aki tiszta emberi okosságával és jó ösztönű költői intuíciójával mindjárt Ady életművének gigantikus méreteire, fokozhatatlan arányú személyességére összpontosított. Mert tudta, érzékelte, hogy akkor a századforduló sivár, unalmas, már-már a semmitmondásba szürkülő, elszemélytelenedésbe kopott verscsinálóival szemben szükségszerű volt az átütő erejű személyes hang, a látomásos, a szimbolizáló-mitizáló érzékletesség, a provokáló lírai erő, a nagyság. Föl is horkantak hamar a költőcskék és tiszttartóik, elkezdvén rögtön a késdobálást. Tapasztalatból is ismerte Nagy László a lírai személyesség fokozásával járó metamorfózis röptető erejét, hiszen az ötvenes évek fordulóján ez volt a sematizmus sivatagából az egyik kivezető költői út. S már megkezdődik a költői próza fokozatos átalakulása is prózaverssé, minthogy Nagy László vallomása egyre többször került bele a megemlékező Ady-műsorok programjába. Így maradt ránk hangfelvételen egy közbülső, rövidített változat, amelyet a Magyar Rádió 1969. január 23-án felvett műsorában maga Nagy László olvasott fel. Egy másik felvétel, egy másik változat rögzítődött azután a lemezen, amelyet Szécsi Margit állított össze *Ki viszi át a Szerelmet* gyűjtőcímmel Nagy László saját versmondásaiból. Így rekonstruálhatók a közbülső módosítások. Például ez utóbbi lemezváltozaton az, hogy egyetlen, nem csak stilisztikai jelentőségű inverzióval a megidézett költőelődöt rögtön a nyitány élére állítja: „Akik Ady Endrét az öröklétben holtra sebeznék". Vagy az, hogy a késdobálókról szólva törli a „szánni lehet csak őket" félmondatot.

Az igazi emelkedést, a prózakölteménnyé magasodást ez a kezdetben csak költői vallomás az 1973-as *Versben bujdosó* című kötetbe való felvételkor éri el. Akkorra dől el az, hogy csak késdobálókról szólni kevés, s keményebben kell odasújtani. S hogy a költői életműbe beillesztve már nem használható – bármennyire adys – az „isten szörnyetege" képzet, mert az már az előző kötet *Csontváry* című versében fellobbant. Helyébe más grandiózus metaforákat kell kiemelni Ady végletes képei közül. Így készült el a végleges nyitány: „Akik Ady Endrét az öröklétben sértegetik, a tőrdobálóknak ne legyen irgalom. Nem fönséges, nem szent merénylők, csak a tűrhetetlen nagyság ellen fenekedők. Labancnak is rosszak. Nem kapván mesteri áldást, beállnak a gyötretőkhöz. Iskolás mérlegeken hogyan is lehetne lemérni a nagy cethalat, akitől megőszült a tenger."

Kik is ezek a tőrdobálók? Vádaskodók és értetlenek, lekicsinylők és szokványos utakon járó félremagyarázók, szűk látókörű, képmutató nyárspolgárok és elfogultságaiktól szabadulni képtelen szakemberek. Persze a lírai sűrítés révén Ady Endre neve sem egyszerűen a személyt, az életrajzi ént jelenti, hanem – miként a *Csontváry*, a *Bartók és a ragadozók* és a *József Attila* című költemények esetében is – az életművet és a vele összefonódott személyi sorsot, az alkotói létet. S a tőrök sem kihegyezett, kiélesített acélszerszámok, hanem szavak, mondatok, részletekre utaló vagy summázó ítéletek. Ezért is hagyta el Nagy László az első változatok indító „Köszörülődnek a vádak" fordulatát, s helyébe az egész költemény több mint a felét ötszörös ismétléssel gondolatritmusként átható – miként ezt monográfiájában Görömbei András is észleli – s így a szerves kompozíció erejét növelő „Mondják" kijelentést állítja.

S ekként, e felsorolásban a becsmérlések zuhataga zúdul Ady Endrére, az életműre. „Mondják, ez alig művészet, inkább téboly, parázna nyihogás, vörös hahota. Akiknek ország nem fáj, azoknak: póz-magyarság, akiknek semmi se fáj, azoknak póz-emberség." Ennyi megsemmisítésre törekvő indulat, vád után az elődöt megidéző poéta sem képes türtőztetni magát, s reflexiókkal, kommentárral lép elő a negatív ítéletek látszatra szenvtelen sorjáztatása közben: „Póz-e, ha embert is magához mérhetőt kíván? Különben beköltöznének a hajába a férgek, petéznének isten-üstökébe." A sorjázó vádak menetét azonban nem lehet megszakítani, hiszen Nagy László egyre inkább fölbőszülő szenvedélyét, fölháborodását is ezek táplálják. Általuk mintha magát is hergelné, mert a képtelen ítéletek benne is fokozzák az iróniát. Mit is hangoztatnak még: „Mondják, ez a kín a lueszé. És odanézzetek: sebeit viseli mandzsettagombnak! És persze, garázda mutatványos. Ők: esztétikus szemfényvesztők, csak nyuszifarkot varázsolnak a hölgyek lázverte szelencéjébe – púder-pamacsnak." S itt, e ponton érezzük úgy, hogy az első változatban még megtalálható „visszavágás" így hangzott: „De Ady Endre a vursli vaskecskéjét löki égre, a legszebb csillagig, a Vénusz tompora azóta kék meg lila." Az elhagyás okát csak találgatni lehet. Hiszen a mutatványos-képzethez s a szemfényvesztők képmutató finomkodásaival szemben ez az igazi szerelmi erőt fölmutató kép az odaillő. Talán kissé túl naturálisnak és poentírozottnak érezte ezt a tromfot a magasröptű versmondatok között, talán a későbbi Godolphin Arabian-példázat, a ménség magát a Szerelembe fekete koronának felküzdő képsorát gyengítő, azt a szöveg menetében idő előtt megelőző fordulatnak ítélte. Talán, mondhatjuk most, a kihagyás indoka azonban Nagy László műhelytitka marad.

Fordul viszont a fölényeskedés, a lenézés, a vállon veregetés másfelé. Mintha „comme-il-faut" városiak, a földeken csak a hasznukat élvező nagyurak minősítenék a költőt: „Kérlekalássan, ez a poéta, ez egy hamisítatlan vidékfi. Igen, a rezgőnyárfát nem téveszti össze a diófával." Persze hogy a plebejus horgad föl Nagy Lászlóban: Iszkáz üzen vissza Érmindszentnek. A „természeti ember" a természetben szintén járatosnak, a paraszti világból érkezett a fölnövelő faluban is otthonosnak. Az *El a faluból* sorait az *Álom egy Méhesről*, a *Hazamegyek a falumba*, a *Krisztus-kereszt az erdőn* strófáival ellenpontozó Ady Endrére rezonál a természeti, falusi emlékeiből folyton megújuló Nagy László, aki a *Versben bujdosó* és a *Jönnek a harangok értem*, a két életműzáró kötet idején maga is folyton a kozmoszban kószált: a falusi kicsi világban is meg a végtelen űrben s a világtörténelemben is. Példa erre a *Szederkirály*, a *Verseim verse*, az *Éljenek a fák!* és a *Jönnek a harangok értem* lírai kalandozása. Meg az eddig csak kéziratban maradt – a Petőfi Irodalmi Múzeum kiállításán is látható – gabrovói köszöntő, amelyet a bulgáriai Bozsenci egyik kertjében fogalmazott 1976 őszén, s amelyben meggyőző erővel csendül vissza az Adyt védelmező mondat: „Az a véleményem, hogy a modern idők embere teljesen elvesztette kapcsolatát a teljes világgal, csak félember. Holott még nem is olyan régen együtt lélegzett a kozmosszal, s tudta a saját helyét a világban. Ma már sok olyan emberrel találkozom, akik a fecskét összetévesztik a verébbel, a diófát a rezgőnyárfával!" Szinte ars poeticát sűrítenek e mondatok: nincs autentikus művészet a természet, a valóság, a társadalom, a történelem pontos ismerete nélkül. „A költő nem tévedhet" – idézhetem máshonnan Nagy Lászlót, mert hitelét veszti.

De lehet másfelől is fitymálni a ránk maradt örökséget: „Ez a cigány Ady Endre cifrálkodik!" S itt lép elő Nagy László Godolphin Arabian példázatával, aki „sallangosan is a telivér ménes királya". Hogy miért? Mert „vérben és tajtékban" megküzdött érte: a „fekete koronáért a Szerelemben". Nem a kivívott rang, az „ékes szerszám" a vétek, a bűn a költészetben, hanem a meghunyászkodás, a „kiváltságos ellenfelet" kikerülő meghátrálás, az életre-halálra szóló küzdelem feladása. Milyen elégtétellel lehet a cifrálkodásért szót emelőknek a szemébe vágni: „Kár, hogy a művészetben a silányságot szaporítják, uraim."

Ady Endre életművének genezisét is firtatva aligha kerülhető meg a Léda-inspiráció, a Baudelaire-hatás és az annyiszor emlegetett poétikai megkésettség. Nem is teszi ezt Nagy László. „Mondják – fordítva új irányba az ismerős szentenciákat –, a Léda párizsi kalapja árnyékot vetett agyára, úgy utazott példákért a Romlás Virágaihoz. Mondják, utazott

megkésve, mert a Baudelaire-versnek, mint az ökörvérszínű mellénynek, divatja múlt." Ki tagadhatná a tényeket, de tudni, érzékelni kellene azt is, hogy mögöttük, mélyebben rejlik a lényeg. Nagy László éppen erre összpontosít: „Simítsa meg rángó szánkat a mosoly. Uraim, a benső tartást lemásolni máig sem lehet! A költői vakmerőségnek nincs köze máig sem a divathoz. De bizonyos, hogy kiszemelik az ősök az utódokat." Mint ahogy Baudelaire-re is a „templomépítő Dante" s „az iszákos Edgar Poe" mutatott rá. Csak nagy formátumú poéták érzik meg ezt igazán: azt, hogy az elődök közül, akár századok távolságából is, ki sugallja nekik szuverén útjuk, öntörvényű életművük irányának megválasztását. Nem volt ez másképpen a megidézett költő esetében sem, mint Nagy László írja: „Lát Ady Endre kéklángú ujjakat feléje nyúlni a hazai sötétből, idegen éjből." A mértéket, a nagyságrendet azonban ismét hangsúlyozza: láthat ilyet más is, de „hamis káprázat" miatt nem válhat belőle utód. Iróniával jegyzi meg Nagy László: „így épülnek templomok almáspitéből".

Így érkezünk el a költemény csúcspontjához. Az Adytól átvett címválasztás is megértető magaslathoz, *A föltámadás szomorúsága* Nagy László-i használatának eligazító indítékaihoz, a prózaköltemény t alkotó poéta átalakító jelentőségű értelmezéséhez. Nagy László számára Ady Endre lírai poémája, *A föltámadás szomorusága* meghatározó és perspektívát megvilágító mű, amely a nagy elől helyét és szerepét is föltárja a világirodalmi és hazai költészet átalakulási folyamatában. Szándékát, fölismerését pontosabban, érvelőbben mutatja a Petőfi Irodalmi Múzeum fölkérésére készült 1968-as első változat, mint a sejtetőbb, áttételesebb szövegezésű prózavers. A nyersebb, szókimondóbb első fogalmazás polemikusabb, számon kérőbb az addigi irodalmi közgondolkozással szemben. Mit is vet Nagy László az irodalmárok, az esztéták szemére: „Mondják és mondják a magukét, de azt nem mondja senki, hogy Ady verse, *A föltámadás szomorusága* élén járhatott volna a világhódító szürrealizmusnak. Történt a Magas-Tátrában, Ady belenézett a Csorba-tóba (mint később a csorba tükrökbe, görbe tükrökbe), és nem ismert magára: »Föltámadtam, jaj, föltámadtam«. A csodálatos Apollinaire még akkor glóriátlan. Eluard, Aragon: rövidnadrágos. A nagy macher Breton: semmi."

Nagy László tehát nemcsak az Ady-életmű genezisében lép fel perelő különvéleménnyel, lepöckölve a megkésettség és a Baudelaire-majmolás egyoldalú tételezéseit, hanem a „benső tartás", a „költői vakmerőség" öntörvényű energiáira összpontosítva a kezdeményezőt, az avantgárd, a szürrealizmus egyik előfutárát is felfedezni véli Adyban.

Persze szó sincs itt arról, hogy Nagy László az „irodalmi önnemzés" Rába György által tudománytalannak minősített elvét vallaná. Éppen ő, aki fordítóként és költőként is annyira tudatában van a példák és a búvópatakként is ható irodalmi folytonosság meghatározó szerepének. A költészeti folyamatok menetének szerves, de olykor ugrásokat, váltásokat, szakításokat is magában foglaló jellegének.

A prózakölteményben ez az egész mondandó sejtmagját hordozó, ez a Nagy László-i címadás „titkát" felfejtő bekezdés már líraibb és allúziósabb. Szinte a szürrealista szabad gondolattársítás jegyében jelzi csak a lehetséges Ady–Apollinaire analógiát: „Mondják – írja Nagy László –, villogtatva a magukét. Kérdik, mért nem hág egy fokkal magasabbra, a csillag-bánatú Apollinaire-höz. Tudjuk, ez a meglőtt szürrealista fej nemcsak a sebészi pólyától magasodik, akár egy havas. A Magas-Tátrában tébolyog Ady Endre régen, vele a Föltámadás szomorúsága. Nézi szöghelyes tenyerét, belenéz a Csorba-tóba, mint később a csorba tükrökbe, görbe tükrökbe, és nem ismer magára: Föltámadtam, jaj, föltámadtam!"

Nincs az a hivatásos komparatista, aki olyan kitűnő ösztönnel és tudatos fölismerő képességgel észlelte volna Guillaume Apollinaire és Ady Endre önkéntelen rokonságát, belső megfeleléseit, mint a költő és műfordító Nagy László. Szerepe volt ebben annak, hogy a poéta nemcsak Ady életművében volt igen járatos, hanem fordítóként részt vett Apollinaire *Válogatott művei* 1967-ben megjelent kiadásának munkálataiban is. Nincs itt és most arra mód, hogy konkrétan összevessük Ady 1910 augusztusának első felében a Csorba-tónál írott versét, *A föltámadás szomoruságát* és Apollinaire 1912-ben publikált *Zone* című költeményét, amelyet Radnóti Miklós olyan kifejezően *Égöv* címmel fordított magyarra. Elegendő csak arra utalni, hogy mindkét versben az 1910-es évekbe átforduló identitásváltás jelensége dominál. A ki vagyok én, a múltból jövet miként alakult át a lírai személyiség jellege, milyen metamorfózis révén azonosítható az a valaki, aki most szétnéz a világban. Adynál mindez az önjézusítás különös víziójaként jelenik meg, Apollinaire-nél a halottságából föltámadt „örök pupilla Krisztus" a viszonyítási pont. A magyar költőnél rejtettebben, a franciánál nyíltan és egyértelműen kíséri a megrendítő átváltozás észlelését a világ, az emlékek szimultán szemlélete. Az újjáéledés, a föltámadás az emberi lénynek nem diadal, hanem fájdalmas megrendülés, furcsa szomorúság. Mint Ady írja: „Hallom, hogy távolból érkeznek / Ide mások. / De hol a Távol, hol a Közel / S hol vannak köztük / Állomások? / Én mintha sohse jöttem volna / S csak itt vagyok." (Az Ady és Apollinaire líráját

rokonító Nagy László-i fölismerés jellemzően rímel Rónay György véleményével, aki a két költő kései verseinek meglepő párhuzamait említi.)

Aki a lét mélységeivel, metamorfózisaival ilyen illúziótlanul képes szembenézni, mint Ady Endre, azt az ünneplés miként éri? Méltán kérdezi az ő nevében is Nagy László: „A virágdobálókat szeressük-e?" Miként a virágvasárnapi Jézus egy-két őszinte gesztust, „egy-két szálat" megtisztelhet, kalapjába tűzhet. De a frázisoktól, a képmutató díszelgéstől „bolyongó szelleme csömört kap inkább. Lelkekbe néz, mint hajdan a Csorba-tóba, és nem ismer magára: Föltámadtam, jaj, föltámadtam!"

Az életében megkezdődött s a halála után folytonos Ady-pört azonban az ünneplés idején sem lehet elfeledni. De a részleges elfogadókat sem, akik a maguk monolit világképe alapján Ady életművének egyes elemeit elfogadták, hogy más elemeit viszont elutasíthassák. Nekik is szól Nagy László indulatos ítélete: „A darabolókat, a koncolókat megvessük-e? Ezek a belsőséget marcangolók, idő múltával mindig mások, meg-megjelennek szólván: Nekem az epéje a kedves, nekem a csíger-imádó gyomra, nekem istenes lelke, nekem az istentelen, nekem a fekete ménsége: mímelem, nekem vérszínű orátorsága: fölveszem. Költők, esztéták s egyebek, én a szentséges testet megtartom töretlenül." Ady hajdani néhány feltétlen híve után Nagy László volt az első, aki kimondta, hogy a teljes életmű érvényben van. S a század második felében sokáig az *egyetlen*, aki Ady lírai folyamát sehol sem akarta gátak közé terelni, megosztani.

Az örökség, az életmű azonban nem a költő utódok, nem az irodalmárok tulajdona, hanem mindenkié. Ezért kell kilépni a bűvös körből s odaállni az ország, a nemzet, a jók és rosszak elé. Hogy az önzésbe, a kisszerűségekbe, az érdekekbe zártság közönyét, tehetetlenségét Ady tisztánlátásával, emberi és nemzeti erkölcsével szembesítsük. Hogy a századelő nagy költőjének magas igényét szabadon idézve képesek legyünk nézni „immár nagyobbakra is". Ezért lép túl Nagy László a zárásban az Ady-pör szűkebb körein, és küldi üzenetét s nemzet sorsával ügyeskedőn játszadozóknak és az abba megalkuvón, cinkosan belenyugvó szélesebb közösségnek is. „Szóljon a végszó – írja Nagy László – a kufárlelkeknek, az adóvevőknek. Már émelyítően becukrozva a nép, és alulról fölfele is csúsznak a romlasztó csókok. Látok én csillagra akasztva egy elárvult ostort. Nekem Ady Endre ostora *tetszik*."

Micsoda összetett, sűrítő képzet, metafora ez az Ady-féle, most Nagy László kezében megsuhogtatott ostor. Visszautal a Bibliára, Jézusra – mint ezt Görömbei is jelzi –, aki a kufárokat kergette ki vele a templom előcsarnokából. Ady türelmetlen gesztusaira, amelyekkel a magyarságot űzte, hajszolta a valóságos helyzete, sorsa, tragikuma fölismerésére. S amellyel mindnyájunkat ösztökél arra, hogy emberi személyiségünk, létünk, szabadságunk fenyegetettségét illúziótlanul vegyük tudomásul. Nem valamiféle üdvtan elfogadására megcsördített ostor ez a biztató szellemi szerszám, hanem az emberi méltóság, a szuverén, a megalkuvás nélküli létezés tudatára ébredő ösztöke. Csoda-e, ha nekem Nagy László Adytól átvett ostora tetszik?

Kortárs, *1995/7. 42–47.*– „Inkarnáció ezüstben”. *Tanulmányok Nagy Lászlóról. Petőfi Irodalmi Múzeum, 1996. 135–142.*